

TANULMÁNYOK

Illés Mária

A vállalati gazdaságtan és az interdiszciplinaritás

A tanulmány az interdiszciplinaritás szempontjából vizsgálja a vállalati gazdaságtant. Az interdiszciplinaritás fogalmi kérdései rendezetlenek, ezért a tanulmány egy nagyvonalú konszenzust feltételező, lazán definiált fogalom alapján dolgozza fel a kérdéskört. A vállalati gazdaságtannak kétféle tudományos besorolása van, ami valójában kétféle vállalati gazdaságtant takar. Ezzel a problémával az irodalom érdemben nem foglalkozik, holott jelentős összefüggésben áll a vállalati gazdálkodáshoz kapcsolható tématerületek tudományos tisztázottságának színvonalával. Az önálló diszciplínaként funkcionáló vállalati gazdaságtan más diszciplínákkal való kapcsolata igen széles körű. Az interdiszciplinaritás kapcsolatok mellett jelentős súlyt képviselnek a multidiszciplinaritás megoldásai is.

Kulcsszavak: interdiszciplinaritás, multidiszciplinaritás, vállalati gazdaságtan, mikroökonómia.

Jel kód: B10, D00, M20, M21

Bevezető

A XVIII. században az interdiszciplinaritást a tudás megszerzéséhez vezető útnak tekintették. Előterbe kerülésének kezdete a XIX. század végére tehető (van Baalen és Karsten 2012). A múlt század közepén már a téma fogalmi kérdéseivel foglalkozó tanulmányok is megjelentek (pl.: Blackwell /1955/ sokszor idézett munkája). Az 1970-es években az interdiszciplinaritás újjászületett, és szerepe ettől kezdve egyre inkább meghatározó jelentőségű (Henry 2005). Az utóbbi három évtizedben az interdiszciplinaritás egyre növekvő arányban került a tudományos szféra előterébe.

Neves (2017) szerint minden diszciplína esetén megfigyelhetők különböző elszigetelődesi stratégiák. Az interdiszciplinaritás modern (huszadik századi) eszméje elsősorban a diszciplínák fokozódó szakosodására és elszigetelődésére adott válaszként értelmezhető. Viszonylagos egyetértés mutatkozik abban a kérdésben, hogy az interdiszciplinaritás szükségszerű előterbe kerülésének fő oka a tudományos alapotottsággal megoldandó problémák egyre komplexebbé válása. Megoldásukhoz egyre szűkebbnek bizonyultak az egyes diszciplínák keretei. Szükségessé vált más diszciplínák által kidolgozott módszerek, eljárások illetőleg törvényszerűségek felhasználása. A jelenség megnevezésére kezdetben a meglévő fogalomkészletből merítettek, és átfogóan az interdiszciplinaritás kifejezést alkalmazták.

A fogalom egyértelmű definiálása mindmáig megoldatlan. Krishnan (2009, 6) például idézi Moran (2001) definícióját, aki szerint interdiszciplinaritás „bármely formája dialógus, vagy kölcsönhatásos kapcsolat két vagy több diszciplína között.” Ez a definíció az interdiszciplinaritás átfogó tartalmának jellemzőit viseli magán, Krishnan maga is meglehetősen nagyvonalúnak tekint. Soós (2005) megállapítja, hogy a kérdéskör évtizedek óta heves viták tárgyát képezi a tudományfilozófiai és tudományelméleti irodalomban. Neves (2017) több szerzőt is idéz, akik szerint az interdiszciplinaritás kifejezés nagyon sokféle jelentéstartalommal használatos, és sokféle szempont szerint lehet figyelembe venni. Vagyis a kategóriának többféle jelentése van. Veress (2015, 200) precíz megfogalmazása szerint: „A komplexebb definíciók különválasztják az interdiszciplinaritás elméleti és gyakorlati alkalmazási értelmét”.

Krishnan (2009) az interdiszciplinaritás definíciós problémáit összefüggésbe hozza azzal a ténnyel is, hogy *magának a diszciplínának sincs egységesen elfogadott definíciója*. Veress

(2015, 204) ettől eltérő logikával közelíti a definíciós problémát: „Az alapvető kérdés így tehető fel: az interdiszciplinaritást a diszciplinaritás felől kell-e/lehet-e megérteni, vagy mint új jelenség(együttest) önmaga felől? A diszciplinaritás szüleménye-e, vagy pedig a diszciplinaritáson túllépő, melléje rendelődő, illetve azt meghaladó tudományos jelenség?” Ez utóbbi egy egészen új megközelítése (még ha csak kérdésfeltevés formájában is) az interdiszciplinaritás problémájának.

Míthogy a különböző diszciplinák egymáshoz való kapcsolódásának számtalan módja és minősége lehetséges, részben az interdiszciplinaritás változataiként, részben az interdiszciplinaritás fogalomkörébe nem sorolhatóan a diszciplinaritás kifejezés számos előtaggal szereplő változata bukkant fel az irodalomban. A legjellemzőbbek: multidiszciplinaritás, transzdiszciplinaritás, pluridiszciplinaritás, crossdiszciplinaritás, unidiszciplinaritás, metadiszciplinaritás, extradiszciplinaritás, cross-diszciplinaritás, polydiszciplinaritás. Használatos továbbá intradiszciplinaritás illetőleg a sub-diszciplinaritás kifejezés is, mindkettő egyfajta diszciplinán belüliséget jelent.

Nissani (1995) úgy látja, hogy a diszciplinán kívüliségre utaló előtagok segítségével összetevőire bontják, alegységekbe rendezik az interdiszciplinaritást. Ebben a felfogásban az interdiszciplinaritás kifejezés a diszciplinák kapcsolódási módjainak egyfajta ernyőjeként funkcionál, mely alatt ott van a különböző előtagokkal bíró diszciplinaritás kifejezések többsége. Ezzel a felfogással egyes tananyagokban is lehet találkozni, és nincs ellentmondásban Moran fent idézett definíciójával. Sharma (2015) lényegében szinonimákként használja a multidiszciplinaritást és az interdiszciplinaritást.

Ma már egyre gyakoribb, hogy a különböző előtagok szerinti „diszciplinaritás” kifejezéseket önálló fogalomként értelmezik. Ebben az esetben az interdiszciplinaritás a diszciplináris kapcsolatoknak csupán egy változata. A különböző előtagokkal szereplő diszciplinaritás kifejezések értelmezése, magyarázata több tudományos munkában is fellelhető (pl. Hérubel 2010, Bognár 2015, Veress 2015).

Az adott diszciplína területéről való kimozdulást Soós (2005) extradiszciplinaritásnak nevezi. Szerinte az előtagok viszonya eleve tisztázhatatlan. Emellett az egyes kifejezések természetének egzaktságot megragadását jelentősen megnehezíti az a tény, hogy a fogalomkör használata legtöbbször nem tudományrendszertani jelenségeket, hanem tudománypolitikai normákat takar. Ebből következően a fogalmak tartalmán túl azok pusztán létjogosultsága is gyakori vita tárgya. Tanulmánya értelmében az extradiszciplinaritásnak a két leggyakrabban használt változata az interdiszciplinaritás és a multidiszciplinaritás (harmadikként a transzdiszciplinaritást említi), mely fogalmak általános jellemzésében tapasztalható némi konszenzus.

A különböző felfogások, és meghatározások összhangot mutató elemei alapján a két leggyakrabban használatos fogalomra az alábbi meghatározás adódik.

Interdiszciplinaritás: Két, vagy több diszciplína közötti olyan jellegű átfedés, ahol az adott tudásterületekről származó egyes elvek, módszerek, fogalmak integrálása és szintetizálása révén újfajta tudás-elemek keletkeznek. Az adott cél elérése érdekében a technikák és a módszerek keverednek és összeolvadnak. Az átfedések sávja, és az integráció mértéke jelentősen különbözhet. (Jellemző, hogy egy-egy kutató a felhasznált diszciplinák mindegyikét űzi valamilyen szinten.)

Multidiszciplinaritás: Több diszciplína elemeinek az eredeti tartalom szerinti párhuzamos alkalmazása egy adott probléma megoldásához. Nincs összeolvasztás, nincs integrálás és szintetizálás. Az egyes diszciplinák különálló szemléletmódja, vizsgálódási módszertana változatlan marad, vagyis a diszciplinák a probléma megoldása során is megtartják eredeti jellegüket. (Jellemző az egyes diszciplinák művelőinek együttműködése.)

A fentiek alapján egyértelmű, hogy a diszciplináknak a kétféle kapcsolódási módja alapjaiban tér el egymástól. A különböző diszciplinák egyes elemeinek összevizsgálása, szintetizálása általában nagyobb erőfeszítést igényel, mint a különböző tudáselemek párhuzamos alkalmazása.

Az interdiszciplinaritás jelentősége az innováció szempontjából is kiemelkedő. Gyakran nevezik az innováció egyfajta segítőjének, sőt serkentőjének is. (Például Veress 2015, Razmak

és Bélanger 2016.) Ez a hatásmechanizmus természetesnek is látszik, mivel egy adott gondolati rendszer elemeinek új elvekkel, módszerekkel, feltételekkel, törvényszerűségekkel való gazdagítása révén a tudás új perspektívái nyílnak meg.

Az interdiszciplinaritás jellemzően négy területen jelentkezik: tudás, kutatás, oktatás és elmélet (Nissani 1995). A szakirodalom leggyakrabban a kutatással és az oktatással összefüggésben foglalkozik a témával (van Baalen és Karsten 2012).

A kutatás és az elmélet szempontjából interdiszciplinaritásnak különböző fokozatai lehetnek. Első fokozat a projekt-kutatás. A projekt-kutatásokat az üzleti szemlélet erősödése helyezte előtérbe, és napjainkban ennek a súlya a legnagyobb (Palló 2005). A projekt szinten megvalósuló interdiszciplinaritás többnyire egyfajta alkalmi összedolgozásnak tekinthető. (Természetesen ezen a szinten is létrejöhetnek olyan jelentőségű új kutatási eredmények, melyek beépülhetnek egy-egy diszciplínába.) A második fokozat a diszciplína-gazdagítás. Ez akkor jön létre, amikor valamely jelentősebb probléma az adott diszciplína alapvető vizsgálódási köréhez tartozik, azonban annak a rendszere önmagában nem elégséges a probléma megoldásához. Ekkor egy másik (vagy több) diszciplína eszközrendszerét, módszertani bázisát hasznosítja oly módon, hogy azokat átértelmezi, és átértelmezve átülteti a saját diszciplínáris rendszerébe. Ekkor az interdiszciplinaritási elemek az eredeti diszciplínán belül maradnak. Ez az alkalmazott tudományok strukturális fejlődésének a fő útja. Az alkalmazott tudományokat eleve interdiszciplínárisnak (esetleg multidiszciplínárisnak) tekintik. A harmadik fokozat akkor jön létre, amikor egy adott diszciplína keretei közé nem vihető be a vizsgált problémakör feltárása, és maga a probléma nagy jelentőségű, valamint széles sávú. Ilyen esetekben egy interdiszciplínáris eredetű új diszciplína alakul ki (pl. biokémia, biofizika, szociobiológia, asztrobiológia). Ezeket interdiszciplínáris határtudományoknak is nevezik.

Az interdiszciplinaritás elvi-elméleti kérdéseit, különböző kontextusait elsősorban a tudományfilozófiai és tudományelméleti irodalom tárgyalja. Emellett azonban minden, az interdiszciplinaritás adott területi sajátosságaival foglalkozó tanulmány találkozik az interdiszciplinaritás megoldatlan elvi kérdéseivel, melyeket az adott témától függően praktikusán értelmez és elemez. (Heterogén kapcsolatok vannak a kutatási tárgyak problémák, elméletek, módszerek, szövegek, és intézmények között.) Több publikációban szerepel az interdiszciplinarista (interdisciplinarian) kifejezés (például: Krishnan 2009, illetőleg Razmak és Bélanger 2016). Nem tisztázott azonban, hogy ki tekinthető interdiszciplinaristának. (Aki híve az interdiszciplinaritásnak? Aki valamilyen módon támogatja az interdiszciplinaritást? Aki interdiszciplínáris projektkutatások résztvevője? Aki valamely eleve interdiszciplínárisnak tekintett, alkalmazott tudománynak a művelője?)

Az interdiszciplinaritás kezelési és megszervezési módja jelentős feladatot ró a tudomány-szervezési és finanszírozási, valamint a tudomány-informatikai területekre. A tudomány részének és további al-részeinek ma érvényes rendszerét Magyarországon a 169/2000. (IX. 29.) Korm. rendelet Melléklete tartalmazza. Eszerint a tudományt először tudományterületekre osztják, a tudományterületeken belül vannak a tudományágak, és azon belül a diszciplínák. Figyelemre méltó egyen-megoldásként a hittudomány kivételével mindegyik tudományterülethez beillesztettek egy multidiszciplínáris elnevezésű tudományágot (multidiszciplínáris természettudományok, multidiszciplínáris műszaki tudományok... multidiszciplínáris társadalomtudományok stb.), ezzel biztosítva helyet az eljövendő új diszciplínák számára. A tudomány struktúrájának átalakulása jelentős feladatot a tudomány információs rendszereire, így a könyvtárak információs rendszereire is (Robb 2010, Hérubel 2010, Dudás 2013).

Az interdiszciplinaritás már az ezredforduló előtt „divatosá”, a modernség egyfajta ismérvévé vált. Mitchell (1995) szerint interdiszciplínárisnak lenni az akkori akadémiai szóhasználat szerint jót jelent. Egyúttal mögöttes manipulatív megoldásokra is utal. Ez a vonulat az idők folyamán erősödött. Veress (2015, 198) szerint „Úgy tűnik, hogy a tudományos szaknyelv és a teljesítmények értékelésének egyfajta divatos kifejezésévé vált az «interdiszciplinaritás»... Sokszor tapasztaljuk, hogy egyesek szándékosan vagy öntudatlanul visszaélnék e fogalom kínálta lehető-

ségekkel... Nemritkán a tudományos minőség feljavítása céljából kap helyet a beszámolóban vagy értékelésekben.” Ez utóbbi törekvések is jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a fogalom tisztázási folyamatába gyakori félresiklások is beiktatódtak.

Az interdiszciplinaritás erősödésével kapcsolatban gyakran vetődik fel a diszciplínák perspektívájának kérdése. Ezzel összefüggésben sokszor idézik a Klein (1990) által megfogalmazott diszciplináris paradoxont, melynek lényege: az interdiszciplináris területek építőkövei a diszciplínákból származnak, ezért a diszciplináris struktúrák megléte az interdiszciplinaritás előfeltétele. Olyan diszciplínákra van szükség, melyek építőköveiből az új épületek kialakulhatnak. Erős diszciplínák megléte szükséges a hatékony interdiszciplinaritás létrejöttéhez. Egészen más megfogalmazásban, de hasonló perspektívát mutat be Weingartra való hivatkozással Palló Gábor (2005. 12) is: „A diszciplína képviseli a szigorú, módszeres, fegyelmezett kutatást, az interdiszciplinaritás a csapongó újat. A tudomány lényegéhez tartozik mindkét oldal egyidejű jelenléte anélkül, hogy ez tényleges belső ellentmondást okozna.”

Jelen tanulmány fő célja a vállalati gazdaságtan legjellemzőbb interdiszciplinaritási kérdéseinek feltárása. A probléma egyértelmű feldolgozásának lehetőségét nagymértékben korlátozza egyrészt a fogalmi tisztázatlanság fent jelzett problémaköre, másrészt az, hogy a valóságban a vállalati gazdaságtannak kétféle felfogása, és kétféle tudományági besorolása érvényesül. A kétféle tudományági besorolás mibenlétének, továbbá tudományos, oktatásbeli, és gyakorlati következményeinek feltárása is szükséges az e területen érvényesülő interdiszciplinaritási problémák kibontásához. Ezért a tanulmány fő céljához hozzátartozik a kétféle tudományos elven felépülő vállalati gazdaságtan mibenlétének és tudományos kihatásainak feltárása. Erre épülhet a két fő irányvételnek az interdiszciplinaritás szempontjából is elkülönült elemzése.

A feldolgozás módszere: irodalom-kutatás, logikai elemzés, gyakorlati tapasztalatok felhasználása. A tanulmány az interdiszciplinaritás fogalmát abban az értelemben használja, melyben mára – a fentiekben részletezettek szerint – egy nagyvonalú konszenzus alakult ki.

A vállalati gazdaságtan kétféle tudományági besorolása

A vállalati gazdaságtan mibenlétének felfogása és tudományági besorolása nem egységes. A két fő irányvétel:

1. A vállalati gazdaságtan valójában a mikroökonómia része, annak egyfajta leágazása.
2. A vállalati gazdaságtan önálló tudományos diszciplína.

A kétféle felfogás két különböző vállalati gazdaságtant takar. Ennek következményeként a szakirodalomnak a vállalati gazdálkodást segítő és az üzleti képzést megalapozó vonulata is két különböző pályán halad. A kapcsolódó interdiszciplinaritás kérdésköre is különbözik.

A mikroökonómia leágazásaként való felfogás és következményei

Egyik fő irányvétel szerint a vállalati gazdaságtan a közgazdaságtannak, ezen belül is a mikroökonómiának egyfajta leágazása, melynek célja a közgazdaságtani elmélet és az üzleti gyakorlat valamiféle integrációja. Ebből kiindulva ennek a vállalati gazdaságtannak (business economics) a szóhasználata, kategóriái, tételei és modelljei, a mikroökonómiában szereplőkkel azonosak, sőt még a jelölés-rendszere is azonos. (Ehhez hasonlóan építkezik a vezetői gazdaságtan – managerial economics – is.) Ennek a vállalati gazdaságtannak az eredete a múlt század közepére nyúlik vissza. Elsősorban az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban jutott dominanciára. Az elv megalapozásához az általánosan idézett irodalmi forrás Spencer és Siegelman (1959) könyve. Az ide sorolt vállalatgazdaságtani publikációk, ha nem is hivatkoznak erre a könyvre, hallgatólagosan az általa vallott felfogást követik (pl. Hornby et al. 2001).

A mikroökonómiát célja, magas absztrakciós szintje, a gyakorlattól elszakadó kategória- és modellrendszere nem teszi alkalmassá a vállalati gazdálkodás összefüggéseinek leképezésére.

Számos félreértés forrása, hogy a mikroökonómia több alapvető kategóriájának a neve azonos a gyakorlatban alkalmazott szóhasználattal, viszont az azonos elnevezés mögött a gazdasági tartalom eltérő (például költség és nyereség). Továbbá a mikroökonómia nem tesz különbséget a kiadás és a költség fogalma között. Mindemellett a modelljei mögött meghúzódó feltételek sem mindig nyilvánvalóak.

Egyik legjellemzőbb példa az „ár = határköltség” mikroökonómiai tézise. (Az ábrázolt modellek szerint a kínálati ár függvénye a határköltség-függvényen halad.) Erről Illés (1996, 445) munkájában a következő szerepel: „Az elmélet és a gyakorlat határmezsgyéin történő kissé nehezebb eligazodási lehetőségek következtében előfordul, hogy egyes elméleti alapigazságok zavar forrásává válnak. Ezek közé tartozik a határköltség=ár gyakran hangoztatott egyensúlyi feltétel. Ha a rövid távú határköltségfüggvénynek megfelelő árakat alkalmazna a gyakorlat, minden vállalat veszteségesé válna, hiszen semmi sem térítené meg a fix költségeiket... igaz, kimondatlanul, nem a rövid távú, hanem a hosszú távú határköltségfüggvény alapján értelmezik ezt a kategóriát. Vagyis a határköltség ebben az értelmezésben az újraelőállítási költséget és a kapcsolódó nyereségkövetelményt jelenti. Így már napnál világosabb, hogy csak ez lehet az egyensúlyt biztosító ár.”

Ugyanezt a problémát a fenti tételnek a valóságban is bekövetkezett zavarkeltő hatásával mutatja be a Kaplan és Atkinson (2003, 409) könyve: „Sajnos a számviteli szakemberek az árazási eljárásoknál nem fordítottak kellő figyelmet a mikroökonómiai elmélet gyakorlatba való átültetésére... Mindaddig, míg a kapacitás nem jelent termelési korlátot, ebből a szabályból az következik, hogy a transzferárnak egyenlőnek kell lennie a határköltséggel, amelyet a számviteli szakemberek rövid távú változó költségként interpretáltak... A klasszikus mikroökonómiában a határköltség magában foglalja a kapacitáshoz kötődő költségeket is.”

Azokon a területeken, ahol a vállalati gazdaságtannak ez a változata dominál, nem alakult ki olyan diszciplína, mely a vállalati gazdálkodás fő törvényszerűségeit, és komplex összefüggésrendszerét egységes elvek szerint egységes szemléletben dolgozná fel, ezáltal mintegy iránymutatásként szolgálva a részterületeket kutatók számára. Az oktatásban szerepelnek ugyan tankönyvek, melyek címe az üzlet, illetőleg bevezetés az üzletbe (például Hughes – Kapoor 1985, Steade – Lowry 1987), ezek azonban rendszerint igen széles tematikai bázison építkeznek, meglehetősen terjedelmesek, és a vállalati gazdálkodás kérdéseivel csak érintőlegesen foglalkoznak. Az általános vállalati ismeretek, és a gazdálkodási alapfogalmak mozaikszerű ismertetése mellett az üzleti világban való eligazodáshoz is számos támpontot fogalmaznak meg. Például pénzügyi alapfogalmak, a pénz és funkciói, részvényesi jogok, biztosítási ügyek, kollektív tárgyalások, állásinterjú stb.

Ez esetben a vállalati gazdálkodás érdemi kérdéseivel foglalkozó tudományos irodalom áttekintését nehezíti, hogy a vonatkozó rendszerezési lehetőségek definiálatlanok, nem egyértelműek. Nem lehet tudni például, hogy miket takar az üzleti diszciplína (business discipline), valamint a menedzsment tudományok (management sciences) kifejezés, és ezek kiállják-e egy nagyvonalúan definiálható diszciplína diszciplinaritási követelményeit. A rendezetlenség mélységére utal, hogy a vállalati gazdálkodás funkcionális részterületeinek némelyikével kapcsolatban felmerült, hogy az önálló diszciplínának tekinthető. (A tényt Razmak és Bélanger /2016/ munkája ismerteti.)

Pieters és Baumgartner (2002) tanulmánya szerint a vállalat funkcionális területein (számvitel, pénzügy, menedzsment, marketing) kialakult üzleti diszciplína heterogén mezővé fejlődött. Noha a divergens módon fejlődő (és eltérő kategóriarendszert alkalmazó) funkcionális részterületek valamiféle együttesét nem szerencsés üzleti diszciplínának nevezni, a heterogenitással kapcsolatos megállapítás egy nagyon lényeges problémára hívja fel a figyelmet.

van Baalen és Karsten (2012) tanulmánya megállapítja, hogy a funkcionális területek korai és erőteljes fejlődése ellenére az Egyesült Államokban a gazdálkodás továbbra is töredezett és eklektikus kutatási és oktatási terület maradt. A *menedzsment tanulmányokat* a széttagoltság, a diffúz és a nem kapcsolódó szellemi szabványok, célok és technikák, valamint a kutatási ered-

mények többszörös értelmezése jellemzi. Idézik Whitley-t aki a *menedzsmenttudományokat* töredeztet területként jellemezte, mely terület a különböző érdekeltek egymásnak ellentmondó elvárásai függvényeként fejlődik. (Megjegyzendő: A menedzsment tanulmányok és a menedzsment tudomány egymáshoz való viszonya nem ismert.)

A nem tudományos igénnyel írt szélesebb tematikájú szakkönyvek/tankönyvek között jelentős volument képviselnek a „vezetői számítások” (managerial accounting) illetőleg a „számítások a vezetői döntésekhez” (accounting for management decisions) című könyvek. (Például Helmkamp 1987, Engler 1987, Moore et al. 1988, Garrison, 1988, Arnold – Hope 1990.) Ezek a könyvek, rendszerint hasonló tematika mellett költségszámításokkal, fedezetszámítással, árszámításokkal, nyereség tervezéssel, optimális termékösszetétellel és beruházás-gazdaságossági számításokkal foglalkoznak, vagyis gazdálkodás vezetői átlátása szempontjából leglényegesebb számítási és gazdaságosság-vizsgálati módszereket ismertetik. Ezek a könyvek szakmai szempontból hasznosak, de receptszerűek. Zavaró lehet, hogy az egyes fejezetek mögött meghúzódó elvi kérdések koncepcionális eltéréseket mutatnak. Ez azért nem feltűnő, mert az ok-okozati összefüggésekkel érdemben nem foglalkoznak. Elsősorban recept-szerűségük okán ezek a könyvek nem pótolják az egységes, komplex elvi-módszertani háttér hiányát. A tényleges tématerület figyelmen kívül hagyásával a vezetői számításokat Magyarországon gyakran fordítják vezetői számvitelnek. A számvitel magyarországi általános szóhasználata szerint a felsorolt témakörök többsége messze esik a számviteltől, így ebben a közegben ezek a címek különösen megtévesztők. (Garrison (1988) Vezetői számítások című könyvének az alcíme: Tervezési koncepciók, kontrol, döntéshozatal. Az alcím is kizárja, hogy itt számvitelről lenne szó. Arnold és Hope /1990/ „Accounting for Management Decisions” c. könyvének a ferde fordítás szerinti címe „számvitel a vezetői döntésekhez” lenne, ami a számvitel tematikai határait illetően szintén elgondolkoztató lehetne.)

Hasonló a helyzet a költségszámítások (cost accounting) című könyvekkel (például: Heigher. – Matulich 1985, Adelberg et al. 1986, Usry et al. 1988). Feltűnő azonban, hogy ezekben a könyvekben még a beruházás-gazdaságosságot érintő részek is csupán a költségösszehasonlításra épülnek. A költség-összehasonlítás alapján való döntés elvi hibája, hogy a megtérülési követelmények egy fontos elemét figyelmen kívül hagyja. A megtérülési követelmény a költségek megtérülési elvárása mellett magába foglalja az opportunity cost elve szerinti nyereség megtérülését is. Ha esetleg előfordul a nyereségnek a vizsgálatba való bevonása, az rendszerint igen vitatható módon történik. Adelberg et al. (1986) könyve például a technológiai változatok célszerűségi kérdéseivel összefüggésben azt is vizsgálja, hogy milyen volumen mellett lenne egyenlő az egyes változatok szerint elérhető nyereség. Természetesen ez a kérdés is vizsgálható, tanulságokkal is szolgálhat, de nem célszerű szem elől téveszteni, hogy a különböző tőkeigényű változatoknak eleve különböző a megtérülési követelményként értelmezhető nyereséghezam elvárása. Az egyes változatok szerinti nyereség azonossága – az azonos tőkeigények esélyétől eltekintve – nem jelent gazdaságossági szempontú egyenértékűséget.

A vállalati gazdálkodás komplex rendszerét zárt logikai rendszerben, tudományos alapos-sággal feltáró munkák hiánya, és az ebből fakadó problémák természetesen nem csökkentik az amerikai közgazdászok által a vállalati stratégia, a versenysztratégia, és a marketing területeken elért, világhírű tudományos eredmények jelentőségét. (Megjegyzendő, hogy az amerikai tudományos eredmények nyelvi szempontból bizonyos helyzeti előnyt élveznek. Mivel a közgazdászok világnyelve az angol, az angolul publikált kutatási eredmények nemzetközi megismerésének, hasznosulásának – bármely más nyelven történő közzétételhez képest – nagyobb az esélye.)

A vállalati gazdaságtan, mint önálló diszciplína

A besorolás másik fő iránya szerint a vállalati gazdaságtan (vállalatgazdaságtan, üzleti gazdaságtan) önálló diszciplína. Ez a diszciplína vállalat fejlődésének és gazdálkodásának valós kérdései-

vel foglalkozik, a vállalati gazdálkodás komplexitásához igazodó, zárt logikai rendszert alkot, szóhasználata összhangban van a vállalati gazdálkodás szóhasználatával. Alapvető céljai közé tartozik a vállalati gazdálkodás tudományos megalapozottsággal történő támogatása. Ez a vállalatgazdaságtani felfogás alapvetően a kontinentális Európa szakirodalmában jellemző.

Du Plessis, Du Toit és Nortje (1981) könyve részletesen bemutatja, hogy a vállalati gazdálkodást leíró, azt segítő és annak oktatását megalapozó írásművek története a XVI. századig nyúlik vissza. (A kettős könyvvitelt eredetileg 1500 körül Paccoli, egy ferencendi szerzetes írta le. A francia Jacques Savary 1675-ben publikálta a kereskedelmi szervezetek és technikák leírását.) A fejlődés a huszadik század elején gyorsult fel, elsősorban német és angol kereskedelemgazdaságtani munkák megjelenésével. Rövidesen megjelentek a kereskedelmi iskolák, végül az egyetemeken a vállalatgazdasági tanszékek. Az irányadó tudományos munkák ajánlásait az oksági összefüggésekre alapozva dolgozzák ki. Maga a vállalati gazdaságtan Németországban és Hollandiában fejlődött önálló diszciplinává. Az 1920-as évektől, elsősorban Limperg és Polak munkássága alapján kezdik önálló diszciplinaként kezelni. Itt már zárt logikai rendszerben dolgozzák fel a vállalati gazdálkodás alapkérdéseit. Leíró módon, empirikus közelítésben, tudományos alapossággal és korrektséggel mutatják be a profit-célt és annak gazdálkodási vonzatait. A továbbiakban a vállalati gazdaságtan elsősorban Hollandiában fejlődött igen erős, önálló elméleti és módszertani alapokon. Hasonló fejlődést mutat a német vállalati gazdaságtan is, azzal a sajátossággal, hogy itt az ágazati jellegű vállalati gazdaságtanok indultak rohamos fejlődésnek, úgy, mint a kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági és pénzügyi szektor vállalati gazdaságtana. Valójában a szakterület német és holland kutatók által folytatott kiváló művelése vezetett oda, hogy a vállalati gazdaságtan önálló tudományos diszciplinává válhatott.

van Baalen és Karsten (2012) tanulmánya részletesen bemutatja a hollandiai vállalati gazdaságtan létrejöttének és további fejlődésének folyamatát. Eszerint – a fentiekkel egyezően – Hollandiában a második világháború kitörését megelőzően, új tudományos diszciplinaként alakult ki a vállalati gazdaságtan. Ennek az új tudománynak *a végső célja a gazdasági gyakorlatot szolgálata, segítése volt.* A gyakorlat-közelség révén adódó diszciplináris átfedések miatt a diszciplína komoly tudományos viták tárgya volt (az egyik irányzat magát a diszciplinát a különböző tudományok közös tartományának nevezte).

Az önálló diszciplinaként funkcionáló vállalati gazdaságtant napjainkban is számos külső zavaró hatás, és diszciplinán belüli megoldatlan probléma jellemzi (Illés 2016).

A vállalati gazdaságtan és az interdiszciplinaritás

Az a felfogás, miszerint a vállalati gazdaságtan a mikroökonómia egyik leágazása egyben kijelöli ennek a fajta vállalati gazdaságtannak az interdiszciplinaritási kérdéseit is. Ezek párhuzamosan haladnak a közgazdaságtan, ezen belül a mikroökonómia interdiszciplinaritásával.

Az önálló diszciplinaként funkcionáló vállalati gazdaságtan – jellegeből következően - az alkalmazott tudományok körébe tartozik. A korábbiak értelmében eleve interdiszciplináris tudomány. Fő célja érdekében különböző tudományterületek elveit, módszereit, törvényszerűségeit integrálja. Nem átveszi a gazdálkodási szempontból releváns összefüggéseket, tételeket és szempontokat, hanem szintetizálva integrálja ezeket a vállalati gazdaságtan rendszerébe.

Legjelentősebbnek tekinthető a mikroökonómiával való kapcsolat. A vállalati gazdaságtan saját rendszeréhez, módszereihez és szóhasználatához igazítva hasznosítja az opportunity cost, a marginális elemzés és a pénz időértékének a mikroökonómia által tárgyalt elveit. Az opportunity cost elve a vállalati döntés-előkészítési számítások szempontjából kritikus jelentőségű. Az elv integrálásának logikai útját részletesen tárja fel Illés (2019) munkája.

A mikroökonómia által kidolgozott azon összefüggések közül, melyek a vállalat (illetőleg a vállalkozó) és a környezet várható magatartását modellezzik, legkönnyebben azok hasznosíthatóak, melyek nem függenek a vállalat típusától, továbbá a pénzügyi és jogi szabályozás által generált strukturális gazdálkodási sajátosságoktól. A kereslet és ár összefüggések fogyasztói szem-

pontú törvényszerűségeinek mikroökonómiai megfogalmazása például a kategóriák korrekciója után szinte közvetlen vezérlőként szolgálhat az értékesítési koncepció kialakítását megelőző piaci összefüggések alapkérdéseinek feltárásához.

Az árakkal kapcsolatos vállalati szempontú kérdések vállalatgazdaságtani feldolgozottsága napjainkban még kissé szegényesnek tekinthető. Elsősorban a kínálati ár (vagyis a gazdaságosság határát jelölő ár) kidolgozottságának (pontosabban széleskörű publicitásának) a hiánya miatt töredezett az árakkal kapcsolatos fejezetek logikája.

A mikroökonómiai kategóriáknak a vállalati gazdaságtan területére való átértelmezése esetén jól hasznosul a fentiekben érintett „Ár = Határkötség” mikroökonómiai szabály. A vállalati gazdaságtan szerint a „határkötség” az ajánlati ár legalsó határa lehet, de kivételes esetektől eltekintve ez a lehetőség csak a kritikus termelési volumen felett értelmezhető. (Természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy ez az alacsonyabb ajánlati ár a saját korábbi piacokon ne keltessen zavaró hatást, továbbá az alkalmazni kívánt területen érvényes dömpingár törvényeket se sértse.)

A mikroökonómiai és a vállalatgazdaságtani fogalmak egy jelentős részének név szerinti azonossága arra utal, hogy a mikroökonómia eredeti alapjai is gyakorlatból származnak, majd a tudomány rendszerének és céljainak megfelelően fokozatosan a gyakorlati fogalmakétól eltérő tartalommal töltődtek fel. Érdekes kutatási téma lehetne annak vizsgálata, hogy a közgazdaságtudományi elmélet a viszonylag hosszú távú fejlődése során a tudományos alapossággal összeállított gazdálkodási témájú anyagokból milyen részeket integrált és szintetizált.

A vállalati gazdaságtan további széles interdiszciplináris területe a matematikai és a statisztikai módszertan használata. Ez a terület oly mértékben, és olyan szervezen épült be a vállalati gazdaságtanba, hogy használatakor rendszerint már nem is vehető észre a módszerek eltérő diszciplináris származása.

A vállalati gazdaságtanban, és magában a gazdálkodásban jelentős szerepe van a stratégiának. A stratégia, mint fogalom, és mint gondolkodásmód a hadtudományok területéről származik. Ott a háború megnyerésének tudományát jelenti. A gazdaságtanban - a szemléleti és kategóriarendszer teljes szintetizálása után - a vállalati versenyképesség hosszú távú fenntartásának tudományává vált.

A funkcionális részterületek különböző diszciplinákhoz való kapcsolódása a téma jellegétől függően igen széles kört ölel fel.

Említésre érdemes az értékelemzés lefolytatásának módszertana. Maga az értékelemzés – mely a funkciók és a költségek egymással kölcsönhatásban történő optimalizálására irányul – eleve több szakma alapos tudását igénylő team munka. A team tagjai a saját szakterületük szerinti tudással vesznek részt a folyamatban. Itt nincs szükség a különböző diszciplinák egyes elemeinek szintetizálására, multidiszciplináris kapcsolat érvényesül. Ezen túl a vállalati szférában a multidiszciplináris jellegű problémamegoldás igen széles körben érvényesül. Például a mérnökök és a gazdasági szakemberek, továbbá a jogászok és a közgazdászok közös problémamegoldása az esetek többségében multidiszciplináris jellegű.

Következtetések

A vállalati gazdaságtannak kétféle tudományági besorolása van, ami valójában kétféle vállalati gazdaságtant takar. Egyik felfogás a mikroökonómia valamiféle részének tekinti a vállalati gazdaságtant. Ez a vállalati gazdaságtan valójában mikroökonómia. Annak magas absztrakciós szintje, kategória és modellrendszere érvényesül benne, ráadásul a jelölésrendszere is azonos a mikroökonómiai jelölésekkel. Ennek a változatnak a jelentősége, valamint interdiszciplináris kérdései a mikroökonómiához hasonlatosak. Ez a változat nem alkalmas a vállalati gazdálkodás valóságban érvényesülő összefüggésrendszerének a leképezésére. Érvényesülési területén a vállalati gazdálkodáshoz kapcsolódó irodalom meglehetősen töredezett és ellentmondásos. A másik változat szerint a vállalati gazdaságtan önálló diszciplína, melynek legfőbb funkciója a vállalati

gazdálkodás tudományosan megalapozott támogatása és a gazdálkodáshoz értő szakemberek képzése. A valóságos vállalati tendenciák, és gazdálkodási összefüggések tudományosan megalapozott megismerhetősége szempontjából ennek a változatának van nagy jelentősége. Mint-hogy a vizsgált problémákat a maguk valóságos komplexitási rendszerében kezeli, sokféle összefüggésben viseli magán az interdiszciplinaritás jegyeit. Számos mikroökonómiai elvet és módszertani koncepciót hasznosít. Nem a maguk konkrétságában veszi át a tételleket, módszertani összefüggéseket, hanem az elvet dolgozza át a szemlélet, az absztrakciós szint és a kategóriarendszer szerinti korrekciók révén. A matematikai és statisztikai diszciplínák módszertani bázisát természetes kutatási és prezentációs eszközként hasznosítja. Számottevő súlyt képviselnek a multidiszciplináris jellegű problémamegoldások. A gazdálkodás funkcionális részterületeinek irodalma és gyakorlata a diszciplínák széles körére támaszkodik.

Felhasznált irodalom

- ADELBERG, A. H. – FABOZZI, F. J. – POLIMENI, R. S. (1986): *Cost Accounting. Concepts and Applications for Managerial Decision Making*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- ARNOLD, J. – HOPE, T. (1990): *Accounting for Management Decisions*. London: Prentice Hall International (UK) Ltd.
- BLACKWELL, G. W. (1955): Multidisciplinary team research. *Social Forces*, 33/4. 367-374.
- BOGNÁR GY. (2015): Multi- és interdiszciplináris tehetséggondozás a felsőoktatásban, műszaki, természettudományos és informatika területen (STEM). *Opus et Educatio*, 2/4. 178-191.
- DUDÁS A. (2013): Az interdiszciplinaritás vonzásában: a társadalom-tudományi könyvtárak tudományterületi határainak alakzatai. *Könyvtári Figyelő*, 23/1. 45-63.
- DU PLESSIS, A. P. – DU TOIT, C. M. – NORTJE, J. D. (1981): *Fundamental of Business Economics*. Durban: Butterworths & Co (SA) (PTY) Ltd.
- GARRISON, R. H. (1988): *Managerial Accounting. Concepts for Planning, Control, Decision Making*. Plano, Texas: Business Publications, Inc.
- ENGLER, C. (1987): *Managerial Accounting. Statement of Cash Flows Edition*. Irwin, Homewood, Illinois.
- HEIGHTER E. L. – MATULICH S. (1985): *Cost Accounting*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- HELMKAMP, J. G. (1987): *Managerial Accounting*. Firth edition. John Wiley & Sons, Inc., New York.
- HÉRUBEL, J-P. V.M. (2010): Being Undisciplined; or Traversing Disciplinary Configurations in Social Science and Humanities Databases: Conceptual Considerations for Interdisciplinarity and Multidisciplinarity. In: Witt, S. W. – Rudasill, L. M. (editors): *Social Science Libraries: Interdisciplinary Collections, Services, Networks. Series*. IFLA Publications Series 144. Berlin/Munich: De Gruyter Saur, pp.25-39.
- HENRY, S. (2005): Disciplinary Hegemony Meets Interdisciplinary Ascendancy: Can Interdisciplinary/Integrative Studies Survive, and If So, How? *Issues in Integrative Studies*. 23. 1-37.
- HORNBY, W. – GAMMIE, B. – WALL, S. (2001): *Business Economics*. Second Edition. Harlow: Pearson Education.
- HUGHES, R. J. - KAPOOR, J. R. (1985): *Business*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- ILLÉS M. (1996): *Vezetői gazdaságtan*. Egyetemi jegyzet. Budapest: Kossuth Kiadó.
- ILLÉS, M. (2016): Practical Usability Problems in Business Economics. *Advances in Economics and Business*. 4/11. 607-623. DOI: 10.13189/aeb.2016.041108
- ILLÉS M. (2019): The Uniform Logic System of Business Efficiency Evaluation Methods. *Advances in Economics and Business*. 7/1. 9-23. DOI: 10.13189/aeb.2019.070102

- KAPLAN, R. S. – ATKINSON, A. A. (2003): Vezetői üzleti gazdaságtan. Haladó vezetői számvitel. Budapest: Panem – Business Kft.
- KLEIN, T. J. (1990): *Interdisciplinarity. History, Theory, and Practice*. Detroit: Wayne State University Press.
- KRISHNAN, A. (2009). *What are academic disciplines? Some observations on the disciplinarity vs. interdisciplinarity debate*. ESRC National Centre for Research Methods, NCRM Working Paper Series, 03/09. Retrieved from http://eprints.ncrm.ac.uk/783/1/what_are_academic_disciplines.pdf
- MITCHELL, W. J. T. (1995): Interdisciplinarity and Visual Culture. *Art Bulletin*, 77/4. 540-544.
- MORAN, J. (2001): *Interdisciplinarity: The New Critical Idiom*. London: Routledge.
- MOORE, C. L. – ANDERSON L. K. – JAEDICKE R.K. (1988): *Managerial Accounting*. 7th edition. Cincinnati, Ohio: Soluth-Western Publishing CO.
- NEVES, V. (2017): Economics and interdisciplinarity: an open-systems approach. *Brazilian Journal of Political Economy*. 37/2. 343-362.
- NISSANI, M. (1995): Fruits, Salads, and Smoothies: A Working Definition of Iterdisciplinarity. *Journal of Educational Thought*. 29/2. 121- 128.
- PALLÓ G. (2005): Enciklopédizmus, diszciplínák, interdiszciplínák, projektek. *Világosság*, 46/9. 19-30.
- PIETERS, R. – BAUMGARTNER, H. (2002): Who Talks to Whom? Intra- and Interdisciplinary Communication of Economics Journals. *Journal of Economic Literature*. 40/2. 483-509.
- RAZMAK, J. – BÉLANGER, C. H. (2016): Interdisciplinary Approach: A Lever to Business Innovation. *International Journal of Higher Education*, 5/2. 173-182.
- ROBB, M. (2010): Disciplinary Boundaries in an Interdisciplinary World. In: Witt, S. W. and Rudasill, L. M. (editors): *Social Science Libraries: Interdisciplinary Collections, Services, Networks*. Series: IFLA Publications Series 144. Berlin/Munich: De Gruyter Saur, pp. 40-52.
- SHARMA, S. (2015): Multi-Disciplinarity of Sciences, Current Economics and Business. *International Journal of Multidisciplinarity in Business and Science*. 1/1. 1-5.
- SOÓS S. (2005): A tudomány evolúciós rendszertana és az extradiszciplinaritás problémája. *Világosság*, 46/5. 39-48.
- SPENCER, M. H. – SIEGELMAN, L. (1959): *Managerial Economics. Decision Making and Forward Planning*. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin, Inc.
- STEADE, R. D. – LOWRY, J. R. (1987): *Business. An Introduction*. 9th ed. Cincinnati: South-Western Publishing Co.
- USRY, M. F. – HAMMER, L. H. – MATZ, A. (1988): *Cost Accounting. Planning and Control*. 9th edition. Cincinnati: Soludth-Western Publishing Co.
- van BAALEN, P. J. – KARSTEN, L. (2012). The evolution of management as an interdisciplinary field. *Journal of Management History*, 18/2. 219 – 237. <http://dx.doi.org/10.1108/17511341211206861>
- VERESS K. (2015): Az interdiszciplinaritás problémája. *Erdélyi Múzeum*, 77/1. 198-206.
- 169/2000. (IX. 29.) Korm. rendelet, Melléklet a 169/2000. (IX. 29.) Korm. rendelethez.